

Oliwia Żurawińska

Małżeństwo konkordatowe zawarte przez pełnomocnika (uwagi na tle prawa polskiego i kodeksu prawa kanonicznego)

I. Małżeństwo konkordatowe

Kościół, uznając dualizm prawa małżeńskiego¹, od dawna dążył do tego, aby małżeństwo było zawierane jednym aktem, a mianowicie, by małżeństwo zawarte w formie kanonicznej wywierało jednocześnie skutki przewidziane w prawie polskim. Instrumentem prawnym, który umożliwił osiągnięcie tego celu, stał się Konkordat. Zawarte w nim rozwiązania stworzyły katolikom możliwość zawierania związku w formie odpowiadającej ich przekonaniom, z jednoczesnym uzyskaniem statusu małżeństwa w obliczu prawa polskiego². Zawarta w dniu 28 lipca 1993 r. umowa

¹ Szerzej na temat dualizmu dwóch porządków prawnych: świeckiego i kanonicznego, np. R. Sobaniński, *Kanonizacja prawa „cywilnego” w Kodeksie prawa kanonicznego*, *Studia Iuridica XXI/1994*, s. 305-321; P. Majer, *Małżeństwo jako przedmiot zainteresowania Kościoła i Państwa – prawo kanoniczne a małżeństwo cywilne*, [w:] *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*, red. A. Mezglewski, s. 255-286.

² K. Dullak, *Podstawy prawne zwyczajnej formy zawarcia małżeństwa w konkordacie z 1993 r.*, *Studia z Prawa Wyznaniowego 2005*, t. VIII, s. 227. Na temat małżeństwa konkordatowego zob. też: A. Mezglewski, A. Tunia, *Wyznaniowa forma zawarcia małżeństwa cywilnego*, Warszawa 2007 i powołana tam literatura; W. Góralski, W. Adamczewski SJ, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r.*, Płock 1994; J. Krukowski, *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Lublin 1999, s. 189-262; J. Zabczycki, *Małżeństwo konkordatowe*, *Studia Iuridica XXXVIII/*

między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską³ wprowadza nową regulację dla określenia zwyczajnej formy zawarcia małżeństwa – małżeństwo konkordatowe.

Zgodnie z **art. 10 ust. 1 Konkordatu** od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim, jeżeli zostaną spełnione określone w tym przepisie warunki⁴.

1999, s. 191-206; P. M a j e r, *Uwagi odnośnie do małżeństwa konkordatowego – art. 10 Konkordatu z 1993 r. a ustawodawstwo państwowe*, Ius Matrimoniale 2001, nr 6, s. 145-163; A. M a c z y Ń s k i, *Konkordatowa forma zawarcia małżeństwa*, Rejent 2003, nr 10, s. 127-149 i powołana tam literatura; R. S o b a Ń s k i, *Uwagi o zmianach w prawie polskim postulowanych art. 10 Konkordatu z 28 lipca 1993 r.*, [w:] *Czy potrzebna jest w Polsce zmiana prawa rodzinnego i opiekuńczego?*, red. B. Czech, Katowice 1997, s. 281-290; A. M a c z y Ń s k i, *Polskie prawo małżeńskie a Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z 28 lipca 1993 r.*, [w:] *Czy potrzebna...*, s. 291-301; H. H a a k, *Nowelizacja polskiego prawa rodzinnego*, Monitor Prawniczy 1999, nr 3, s. 8-12; R. S o b a Ń s k i, *Zaświadczenie urzędu stanu cywilnego a przesłanki małżeństwa „konkordatowego”*, Państwo i Prawo 2003, nr 5, s. 30-33; J. I g n a t o w i c z, *Nowa forma zawierania małżeństw (art. 10 Konkordatu)*, Przegląd Sądowy 1994, nr 2, s. 3-8; R. A. D o m a Ń s k i, *Konstytutywny czy deklaracyjny charakter sporządzenia aktu małżeństwa w USC w przypadku małżeństwa konkordatowego*, Państwo i Prawo 2006, nr 3, s. 86-99; T. S m y c z y Ń s k i, *Konstytutywny charakter sporządzenia aktu małżeństwa konkordatowego*, Państwo i Prawo 2006, nr 3, s. 100-103; J. S t r z e b i Ń c z y k, *Zawarcie małżeństwa wyznaniowego podlegającego prawu polskiemu*, Rejent 1999, nr 4, s. 9-41; A. T u n i a, *Obowiązki duchownego w procedurze zawierania małżeństwa wyznaniowego ze skutkami cywilnymi*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2006, t. IX, s. 155-179; J. K r u k o w s k i, *Zawarcie małżeństwa kanonicznego ze skutkami cywilnymi*, Roczniki Nauk Prawnych 1999, t. IX, z. 1, s. 221-244; M. N a z a r, *Zawarcie małżeństwa według prawa polskiego z uwzględnieniem postanowień podpisanego 28 lipca 1993 r. Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 1996, z. 3, s. 447-509; W. G ó r a l s k i, *Forma zawarcia małżeństwa według art. 1 § 2 KRO*, Prawo Kanoniczne 2003, nr 1-2, s. 91-110; J. K r u k o w s k i, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2008, s. 239-262.

³ Dz.U. z 1998 r., nr 51, poz. 318.

⁴ Artykuł 10:

„1. Od chwili zawarcia małżeństwo kanoniczne wywiera takie skutki, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa zgodnie z prawem polskim, jeżeli:

- (1) między nupturientami nie istnieją przeszkody wynikające z prawa polskiego,
- (2) złożą oni przy zawieraniu małżeństwa zgodne oświadczenie woli dotyczące wywarcia takich skutków i

Istota regulacji zawartej w art. 10 Konkordatu polega na tym, że małżeństwo kanoniczne ma wywierać podwójny skutek: w zakresie prawa kanonicznego i w sferze prawa polskiego. Albo mówiąc inaczej: ma rodzić dwa stosunki prawne: związek małżeński kościelny i małżeństwo świeckie. O tym, czy małżeństwo kanoniczne ma być źródłem powstania także związku świeckiego, decydują wyłącznie małżonkowie, którzy mają możliwość wyboru: zawarcia dwóch związków bądź jednego o podwójnym skutku – tzn. małżeństwa konkordatowego⁵.

Realizując zobowiązanie wynikające z art. 10 ust. 6 Konkordatu, polski ustawodawca dokonał stosownej nowelizacji kodeksu rodzinnego i opiekuńczego i innych ustaw ustawą z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie ustaw – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo o aktach stanu cywilnego, ustawy o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz niektórych innych ustaw⁶.

(3) zawarcie małżeństwa zostało wpisane w aktach stanu cywilnego na wniosek przekazany urzędowi stanu cywilnego w terminie pięciu dni od zawarcia małżeństwa; termin ten ulega przedłużeniu, jeżeli nie został dotrzymany z powodu siły wyższej, do czasu ustania tej przyczyny.

2. Przygotowanie do zawarcia małżeństwa kanonicznego obejmuje pouczenie nupturientów o nierozzerwalności małżeństwa kanonicznego oraz o przepisach prawa polskiego dotyczących skutków małżeństwa.

3. Orzekanie o ważności małżeństwa kanonicznego, a także w innych sprawach małżeńskich przewidzianych w prawie kanonicznym, należy do wyłącznej kompetencji władzy kościelnej.

4. Orzekanie w sprawach małżeńskich w zakresie skutków określonych w prawie polskim należy do wyłącznej kompetencji sądów państwowych.

5. Kwestia powiadamiania o orzeczeniach wskazanych w ustępach 3 i 4 może być przedmiotem postępowania określonego w artykule 27.

6. Celem wprowadzenia w życie niniejszego artykułu dokonane zostaną konieczne zmiany w prawie polskim.”

⁵ J. Ignatowicz, *Nowa forma...*, s. 5. W zasadzie panuje zgodność poglądów co do tego, że przedmiotem uznania skutków cywilnych w rozumieniu art. 10 Konkordatu jest małżeństwo zawarte w formie określonej w prawie kanonicznym, bez względu na to, czy spełnia ono wymogi co do ważności z punktu widzenia prawa kanonicznego. Szerzej zob. J. Krukowski, *Konkordat...*, s. 202-204.

⁶ Dz.U. z 1998 r., nr 117, poz. 757. Równocześnie zmiany zostały dokonane także w polskim prawie kanonicznym. Konferencja Episkopatu Polski wydała w dniu 22 października 1998 r. na 296 Zebraniu Plenarnym Instrukcję dla duszpasterzy dotyczącą małżeństwa konkordatowego (Konferencja Episkopatu Polski, *Instrukcja dla księży do*

Powyższe zmiany weszły w życie dnia 15 listopada 1998 r. Od tej daty istnieje w Polsce możliwość zawierania małżeństw wyznaniowych ze skutkami cywilnymi.

Możliwość taka wynika m.in. ze znowelizowanego przepisu art. 1 § 2 k.r.o., który stanowi: „Małżeństwo zostaje również zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego⁷ w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Gdy zostaną spełnione powyższe przesłanki, małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego”.

Taki sposób zawarcia małżeństwa można jednak stosować tylko wówczas, gdy ratyfikowana umowa międzynarodowa lub ustawa regulująca stosunki między państwem a kościołem albo innym związkiem wyznaniowym przewiduje możliwość wywołania przez związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu tego kościoła albo innego związku

tycząca małżeństw konkordatowych, Biuletyn Prasowy Katolickiej Agencji Informacyjnej 90 z 13.11.1998 r.). W Instrukcji określone zostały zasady postępowania i szczegółowe czynności, jakie należy zachować przy przygotowaniu i zawieraniu małżeństwa konkordatowego.

Na tym samym zebraniu Konferencja Episkopatu podjęła również uchwałę wprowadzającą zmiany w partykularnym prawie kanonicznym, zgodnie z którymi wierni Kościoła katolickiego w Polsce zawierający małżeństwo kanoniczne mają obowiązek uzyskania dla niego skutków cywilnych, zapewnionych w art. 10 Konkordatu. Bez zgody ordynariusza miejsca nie wolno kapłanowi lub diakonowi asystować przy małżeństwach osób, które nie chcą, by ich małżeństwo wywierało skutki w prawie polskim. Ordynariusz miejsca może zezwolić na zawarcie małżeństwa bez skutków cywilnych tylko w wyjątkowych przypadkach, z ważnych powodów pastoralnych (por. kan. 1071 § 1 nr 2 k.p.kan.). Należy więc podkreślić, że chociaż nie powinno się zawierać w Polsce małżeństw bez skutków cywilnych, istnieje jednak taka możliwość. Można więc zawrzeć małżeństwo kanoniczne, a niekonkordatowe (Szerzej: zob. A. S o b c z a k, *Stwierdzenie nieważności małżeństwa i inne małżeńskie procesy kościelne*, Poznań 2010, s. 58-59).

⁷ Należy podkreślić, że instytucja małżeństw konkordatowych nie dotyczy tylko katolików, lecz wszystkich kościołów i związków wyznaniowych, które mają uregulowany stosunek z państwem poprzez odpowiednie ustawy. Ich wykaz zawarty jest w Obwieszczeniu MSWiA z 4 listopada 1998 r. (M.P. z 1998 r., nr 40, poz. 554).

wyznaniowego takich skutków, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego (art. 1 § 3 k.r.o.).

W odniesieniu do Kościoła katolickiego, to – stosownie do regulacji konkordatowej – powołaną ustawą z 24 lipca 1998 r. dokonano nowelizacji ustawy z 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej⁸, dodając art. 15a, który stanowi, iż: „Małżeństwo zawarte w formie przewidzianej przez prawo kanoniczne wywiera takie skutki cywilne, jak małżeństwo zawarte przed kierownikiem USC, jeżeli zostały spełnione wymagania określone w KRO.”

Złożenie w toku ceremonii zawarcia małżeństwa wyznaniowego dodatkowych oświadczeń, dopuszczonych w art. 1 § 2 k.r.o., spowoduje **powstanie dwu więzi**: małżeństwa sakramentalnego oraz cywilnoprawnego węzła małżeństwa. Mimo jednoczesności zawarcia **mamy tu do czynienia z dwoma niezależnymi stosunkami prawnymi**⁹, które **podlegają właściwości różnych reżimów prawnych** zarówno w zakresie oceny poprawności (skuteczności) ich nawiązania, jak i wywoływanych skutków: węzeł sakramentalny – normom prawa wyznaniowego, związek cywilnoprawny – kodeksowi rodzinnemu i opiekuńczemu oraz innym aktom prawa polskiego¹⁰.

Samo zawarcie małżeństwa kanonicznego (jego nieważność) nie stanowi żadnej przesłanki zaistnienia węzła cywilnego. Także bowiem w sytuacji, gdy małżeństwo kanoniczne z jakiegoś powodu nie zaistnieje, nie będzie to stanowiło przeszkody w rejestracji małżeństwa cywilnego. Podobnie, w razie wydania orzeczenia sądu kościelnego stwierdzającego nieważność małżeństwa kanonicznego – małżeństwo cywilne nie przestanie istnieć¹¹.

⁸ Dz.U. nr 29, poz. 154 ze zm.

⁹ A. Mącznyński, *Konkordatowa...*, s. 139; A. Mezgłewski, *Jedno małżeństwo czy dwa? Rzecz o istocie małżeństwa konkordatowego*, Monitor Prawniczy 2003, nr 18, s. 821- 827; W. Góralski, W. Adamczewski SJ, *Konkordat...*, 61-62.

¹⁰ J. Strzebińczyk, *Zawarcie małżeństwa...*, s. 19.

¹¹ A. Mezgłewski, *Jedno małżeństwo...*, s. 821-827. Ustanie małżeństwa na forum cywilnym nie powoduje zatem automatycznie takich samych skutków w prawie kanonicznym. I na odwrót. Jedynie wraz ze śmiercią jednego ze współmałżonków wygasa ono jednocześnie w obu porządkach prawnych. Zob. A. Mezgłewski, A. Tunia, *Wyznaniowa forma...*, s. 81.

W literaturze spotkać można pogląd, iż instytucja małżeństwa konordatowego pozwala zaoszczędzić wierzącym obywatelom polskim czas i liczbę formalności, które do tej pory zmuszeni byli wypełnić, aby wstąpić w związek małżeński. Celem niniejszego opracowania jest zweryfikowanie tego stwierdzenia w sytuacji, gdy małżonkowie zawierają małżeństwo wyznaniowe ze skutkami cywilnymi przez pełnomocnika. Czy rzeczywiście również w tym zakresie pozwoli im to uniknąć pewnych formalności, czy też będą musieli spełnić warunki przewidziane w obu systemach prawnych dla zawarcia małżeństwa *per procuram*, tak jak miałyby to miejsce w sytuacji zawierania oddzielnie związku małżeńskiego w formie wyznaniowej i małżeństwa cywilnego?

II. Zasada jednoczesnej obecności małżonków w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym i kodeksie prawa kanonicznego

Przyczyną sprawczą małżeństwa, tak kanonicznego, jak i cywilnego, jest zgoda stron, wyrażona poprzez oświadczenie woli zawarcia takiego związku (art. 1 § 2 k.r.o. i kan. 1057 § 1 k.p.kan.). Wyrażenie konsensu małżeńskiego dokonuje się przez słowa lub znaki¹². **W zasadzie**, do zawarcia małżeństwa (zarówno wyznaniowego, jak i cywilnego) potrzebne jest, **by nupturienti byli jednocześnie fizycznie obecni** podczas czynności składania oświadczenia swej woli¹³.

¹² Kan. 1104 § 2 k.p.kan. stanowi: „Zgodę małżeńską nupturienti powinni wyrazić słowami, a gdy nie mogą mówić, równoznacznymi znakami.” Takimi znakami może być np. skłon głowy, uścisk dłoni, wymiana obrączek itp. T. J a s u d o w i c z, *Prawa rodziny – prawa w rodzinie, Jan Paweł II o małżeństwie i rodzinie. Wypisy z nauczania Ojca Świętego*, Toruń 1999, s. 284.

¹³ Zgodnie z kodeksem prawa kanonicznego do ważnego zawarcia związku małżeńskiego strony – wyrażając zgodę małżeńską – muszą występować jednocześnie. Chodzi tu o obecność fizyczną, nie wystarczy więc użycie listu, radia czy innych środków do przekazania zgody małżeńskiej. Jest to wymóg prawa pozytywnego do ważnego zawarcia związku małżeńskiego. Zob. T. J a s u d o w i c z, *Prawa rodziny...*, s. 283; tak samo W. G ó r a l s k i, *Małżeństwo...*, s. 244; P. H e m p e r e k, *Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego*, ks. 3-4, t. III, Lublin 1986, s. 284; M. A l. Ż u r o w s k i, *Kanoniczne prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Katowice 1987, s. 285.

Wymóg osobistego udziału przyszłych małżonków w ceremonii zawarcia małżeństwa sformułowany jest również w ratyfikowanej przez Polskę Konwencji z Nowego Jorku w sprawie zgody na zawarcie małżeństwa, najniższego wieku małżeńskiego i rejestracji

W obu porządkach prawnych dopuszczalne są jednak odstępstwa od wymogu osobistego udziału przyszłych małżonków w ceremonii zawarcia związku małżeńskiego. **W wyjątkowych przypadkach prawo dopuszcza bowiem zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika**¹⁴.

Warunki, jakie muszą być spełnione, aby oświadczenie z art. 1 § 2 k.r.o. mogło zostać złożone przez pełnomocnika określa **art. 6 k.r.o.**, który w ust. 1 stanowi: „Z ważnych powodów sąd może zezwolić, żeby oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie przewidziane w art. 1 § 2 zostało złożone przez pełnomocnika¹⁵.”

Pamiętajmy jednak, że podczas ceremonii zawarcia małżeństwa konkordatowego składane są również oświadczenia o zawarciu małżeństwa wyznaniowego (kanonicznego), którego przesłanki i sposób zawarcia określają przepisy kodeksu prawa kanonicznego, a w tej mierze w szczególności **kan. 1104 k.p.kan.**, w myśl którego: „Do ważnego zawarcia małżeństwa konieczne jest, by nupturienti byli równocześnie obecni, bądź osobiście, bądź też przez pełnomocnika.” Przy czym do asystowania

małżeństwa z 10 grudnia 1962 r. (Dz.U. z 1965 r., nr 9, poz. 53 i 54), która zawiera następujące postanowienia: „Artykuł 1.1. Małżeństwo nie może być prawnie zawarte bez pełnej i swobodnej zgody obu stron; zgoda ta powinna być przez nie wyrażona osobiście, po należyтым podaniu do wiadomości publicznej i w obecności właściwej władzy, przed którą małżeństwo ma być zawarte, oraz świadków, zgodnie z przepisami prawa.”

¹⁴ Dopuszczalność zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika została również przewidziana w Konwencji nowojorskiej z 10 grudnia 1962 r., która w art. 1 ust. 2 zawiera następujące postanowienie: „2. Pomimo postanowień ust. 1, obecność którejkolwiek ze stron nie będzie konieczna, jeżeli właściwa władza stwierdzi, że istnieją wyjątkowe okoliczności i że strona wyraziła zgodę przed jakąkolwiek władzą w sposób przewidziany przez ustawę i nie cofnęła jej.”

¹⁵ W nauce prawa cywilnego powstał spór na temat charakteru prawnego pełnomocnika do zawarcia małżeństwa z art. 6 k.r.o. Poglądy na ten temat można podzielić na trzy grupy. Według jednych jest on pełnomocnikiem w rozumieniu prawa cywilnego, według innych należy go traktować jako posłańca, trzeci natomiast pogląd – pośredni – sprowadza się do przyjęcia, że pełnomocnictwo do zawarcia małżeństwa jest instytucją swoistą, łączącą w sobie elementy pełnomocnika i posłańca w znaczeniu prawa cywilnego, do której wobec braku odrębnej regulacji w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym należy stosować przepisy kodeksu cywilnego dotyczące pełnomocnika. Pogląd ostatni jest obecnie dominujący w doktrynie. Szerzej na ten temat zob.: B. W a l a s z e k, *Instytucja zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika, Księga pamiątkowa ku czci K. Stęfki*, Warszawa-Wrocław 1967, s. 385-389; J. G a j d a, [w:] *System prawa prywatnego. Prawo rodzinne i opiekuńcze*, t. XI, red. T. Smoczyński, Warszawa 2009, s. 94-95.

przez duchownego przy zawarciu małżeństwa przez pełnomocnika wymagane jest zezwolenie ordynariusza miejsca¹⁶.

Ustanowiony do udziału w ceremonii zawarcia małżeństwa konkordatowego pełnomocnik będzie zatem musiał być powołany do złożenia obu oświadczeń. Nie do pogodzenia z istotą takiego pełnomocnictwa byłaby bowiem sytuacja, w której jedno z tych oświadczeń małżonek składa osobiście, a drugie przez pełnomocnika, gdyż ich złożenie powinno następować bezpośrednio jedno po drugim.

Stąd też konieczne będzie spełnienie przez takiego pełnomocnika warunków przewidzianych w prawie polskim i w prawie kanonicznym¹⁷. Jak słusznie podkreśla ks. J. Krukowski: pełnomocnictwo udzielone zgodnie z prawem kanonicznym upoważnia tylko do dokonania czynności przewidzianych przez to prawo, natomiast do złożenia oświadczenia, o którym mowa w art. 1 § 2 k.r.o., czyli w sprawie uzyskania skutków cywilnych zawarcia małżeństwa kanonicznego, może upoważniać tylko pełnomocnictwo udzielone zgodnie z prawem polskim. Upoważnienie takie może być udzielone tej samej osobie do złożenia obu oświadczeń bądź też można powołać inną osobę do złożenia oświadczenia o zawarciu małżeństwa wyznaniowego, a inną – do oświadczenia w przedmiocie wywołania przez ten związek skutków cywilnych. Rozwiązanie takie jest wynikiem dualizmu dwóch porządków prawnych (kanonicznego i świeckiego)¹⁸.

III. Warunki dopuszczalności zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym i kodeksie prawa kanonicznego

Prawo polskie (art. 6 k.r.o.), dopuszczając możliwość zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika, wymaga spełnienia następujących warunków:

¹⁶ Kan. 1071 § 1 n. 7 k.p.kan. stanowi, że poza wypadkiem konieczności nie można bez zezwolenia ordynariusza miejsca asystować przy małżeństwie zawieranym przez pełnomocnika.

¹⁷ Zapis taki znalazł się również w Instrukcji dla duszpasterzy dotyczącej małżeństwa konkordatowego wydanej przez Konferencję Episkopatu Polski, która w pkt. 17 stanowi: „Do zawarcia małżeństwa konkordatowego przez pełnomocnika, oprócz zachowania przepisów prawa kanonicznego, wymagane jest również zezwolenie sądu państwowego.”

¹⁸ J. K r u k o w s k i, *Zawarcie małżeństwa...*, s. 230; a także: J. K r u k o w s k i, *Konkordat...*, s. 215.

- 1) uzyskania zezwolenia sądu,
- 2) istnienia ważnych powodów,
- 3) pełnomocnictwa udzielonego przez mocodawcę, które powinno być sporządzone na piśmie, z podpisem urzędowo poświadczonym i wymieniać osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte.

Natomiast według kodeksu prawa kanonicznego do zawarcia małżeństwa kanonicznego przez pełnomocnika wymaga się:

- 1) zezwolenia ordynariusza miejsca (kan. 1071 § 1 n. 7),
- 2) istnienia pełnomocnictwa do zawarcia małżeństwa z określoną osobą, które powinno być sporządzone w przepisanej przez prawo formie (kan. 1105 § 1 i 2),
- 3) aby pełnomocnik był wyznaczony przez samego zleceniodawcę i osobiście wypełniał swoje zadanie (kan. 1105 § 1 n. 2).

Oba systemy prawne przewidują **dwie grupy przesłanek**. Do jednej możemy zaliczyć wymóg istnienia zezwolenia odpowiedniej władzy (sądu i ordynariusza miejsca), do drugiej zaś – wymogi w zakresie formy samego pełnomocnictwa i osoby pełnomocnika.

Zezwolenie sądu

Zarówno prawo polskie, jak i kodeks prawa kanonicznego, dopuszczając zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika, wymagają istnienia zezwolenia odpowiedniej władzy.

W myśl art. 6 § 1 k.r.o., z ważnych powodów sąd może zezwolić, żeby oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie przewidziane w art. 1 § 2 k.r.o. zostało złożone przez pełnomocnika.

Do zgłoszenia wniosku o zezwolenie na złożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński uprawniona jest osoba, która zamierza udzielić pełnomocnictwa¹⁹ (art. 563 k.p.c.). Ponieważ kodeks postępowania cywilnego nie zawiera żadnych szczególnych przepisów odnoszących się do postępowania w takich sprawach, postępowanie to

¹⁹ Zob. też postanowienie SN z 16 listopada 1971 r. „Do zgłoszenia wniosku o zezwolenie na udzielenie pełnomocnictwa do oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński uprawniona jest wyłącznie osoba, która zamierza udzielić pełnomocnictwa; uprawnienie takie nie przysługuje pełnomocnikowi ani osobie, z którą ma być zawarty związek małżeński przez pełnomocnika (III CRN 354/71, OSP 1972, nr 9, poz. 172).

odbywa się na podstawie ogólnych przepisów o postępowaniu nieprocesowym. Według tych przepisów (art. 510 k.p.c.) sąd powinien więc wezwać do udziału w postępowaniu, jako osobę zainteresowaną jego wynikiem – osobę, której pełnomocnictwo ma być udzielone²⁰.

Właściwym rzeczowo do rozpoznania wniosku jest sąd rejonowy²¹ (art. 507 k.p.c.). Natomiast właściwość miejscową określa przepis art. 508 k.p.c. Podstawą materialnoprawną do wydania przez sąd postanowienia zezwalającego jest art. 6 k.r.o., który stanowi, że postanowienie to może być wydane tylko **z ważnych powodów**. We wniosku złożonym w tym przedmiocie należy więc uzasadnić istnienie owych powodów²².

Sąd Najwyższy dwukrotnie wypowiedział się na temat wykładni pojęcia „ważne powody”.

W postanowieniu z dnia 3 marca 1969 r.²³ sąd ten stwierdził, iż: „Jeżeli jeden z przyszłych małżonków zamieszkuje stale w innym kraju, i to bardzo odległym, tak że przyjazd do Polski w celu zawarcia małżeństwa byłby połączony ze znacznymi trudnościami i kosztami, to okoliczność ta sama przez się może być uznana za ważny powód do udzielenia zezwolenia przewidzianego w art. 6 § 1 k.r.o.”

Bardziej rygorystyczne stanowisko zajął SN w podjętej rok później uchwale składu 7 sędziów z dnia 8 czerwca 1970 r.²⁴, której teza brzmi: „Za ważne powody w rozumieniu art. 6 § 1 k.r.o. należy uznać takie okoliczności, które w świetle zasad współżycia społecznego usprawiedliwiają odstąpienie od obowiązku jednoczesnego stawienia się przyszłych małżonków przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego dla złożenia

²⁰ W. Siedlecki, J. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2001, s. 140; tak samo W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1988, s. 134-135. Według natomiast S. Madaja, sąd powinien wezwać do udziału w postępowaniu nie tylko osobę, która ma być pełnomocnikiem, ale również osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte. (S. M a d a j, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach małżeńskich*, Warszawa 1978, s. 83.

²¹ Sąd orzekający nie działa w tych sprawach jako sąd opiekuńczy (zob. W. S i e d l e c k i, *Postępowanie...*, s. 132).

²² K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1997, s. 369; tak samo K. Korzan, *Postępowanie w sprawach małżeńskich*, Rejent 2005, nr 1, s. 11-12.

²³ III CRN 349/68 (OSN 1969, nr 12, poz. 218).

²⁴ Uchwała składu siedmiu sędziów SN z 8 czerwca 1970 r., III CZP 27/70 (OSN 1971, nr 1, poz. 2).

oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński. Żadna zatem z góry określona sytuacja osoby ubiegającej się o zezwolenie jej na złożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński, w szczególności także fakt jej zamieszkiwania za granicą oraz związane z tym trudności przyjazdu do Polski, nie mogą być same przez się uznane za ważne powody w rozumieniu powołanego wyżej przepisu.”

W uzasadnieniu uchwały podkreślone zostało, że „ważne powody, to takie, które uniemożliwiają obu nupturientom równoczesne stawienie się w jakimkolwiek miejscu, w którym prawo dopuszcza zawarcie związku małżeńskiego. Powody te powinny być ważne nie tylko według subiektywnej oceny wnioskodawcy, czy też kandydata na jego małżonka, lecz muszą znajdować także uzasadnienie obiektywne, w świetle zasad współżycia społecznego. Ocena ważności powodów powinna zależeć w każdym przypadku od całokształtu okoliczności konkretnej sprawy, dlatego też nie jest możliwe sformułowanie ogólnych wskazań, według których z góry określone okoliczności stanowiłyby zawsze (bądź z reguły) ważne powody do udzielenia zezwolenia na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika, albo też nie mogłyby nigdy być uznane za ważne powody w rozumieniu art. 6 § 1 k.r.o.”

Wyrażone w powołanej uchwale stanowisko Sądu Najwyższego uznać należy za słuszne. Stworzenie katalogu „ważnych powodów” doprowadziłoby bowiem do zawężenia zakresu zastosowania przepisu art. 6 k.r.o., co z pewnością byłoby nie tylko sprzeczne z intencją ustawodawcy, który, posługując się taką klauzulą, miał z pewnością na celu objęcie zakresem zastosowania tego przepisu jak największej liczby niedających się z góry przewidzieć przypadków, jak również godziłoby w interes samych nupturientów, ograniczając im możliwość zawarcia związku małżeńskiego.

Dokonana przez Sąd Najwyższy wykładnia ważnych powodów jest w zasadzie akceptowana przez większość przedstawicieli doktryny²⁵. Jako

²⁵ Ze stanowiskiem SN wyrażonym w cytowanej uchwale polemizował B. Dobrzański, uznając je za zbyt rygorystyczne i mogące przez to doprowadzić do odmowy udzielania przez sądy zezwoleń na zawarcie małżeństwa. (szerzej zob. B. Dobrzański, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w zakresie Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego za rok 1971*, Nowe Prawo 1972, nr 4, s. 609). Z przedstawioną krytyką zgadza się również K. Piasecki, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Komentarz*, red. K. Piasecki, wyd. 4, Warszawa 2009, s. 73.

przykład ważnego powodu podaje się najczęściej: obłożną, terminalną chorobę obojga nupturientów zamieszkujących w różnych krajach lub też odbywanie przez nupturienta służby wojskowej poza granicami kraju²⁶. K. Piasecki²⁷ wskazuje natomiast, jako typowe, wymagające jednak indywidualizacji, takie okoliczności, jak trudności wyjazdu za granicę lub przyjazdu do Polski, służba wojskowa, np. w siłach ONZ, misja szczególnie, obłożna choroba.

Podobnie uważa K. Korzan, według którego zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika najczęściej aktualizuje się, gdy nupturienti przebywają w różnych miejscowościach. Jednakże sam fakt takiego przebywania nie daje, zdaniem autora, automatycznie podstawy do wydania postanowienia zezwalającego na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika, skoro strony mogą usunąć tę przeszkodę przez uzyskanie zezwolenia na zawarcie małżeństwa w innym urzędzie stanu cywilnego. Typowym, jego zdaniem, przykładem uzasadniającym wydanie omawianego zezwolenia będzie obłożna choroba jednego z nupturientów, pobyt w szpitalu lub za granicą²⁸.

Według natomiast B. Wałaszka²⁹, z ważnym powodem będziemy mieli do czynienia nie tylko wówczas, gdy nie będzie możliwe jednoczesne stawienie się obu stron w miejscu, w którym możliwe jest zawarcie małżeństwa, lecz także wówczas, gdy konieczność bezzwłocznego zawarcia małżeństwa jest zdeterminowana innymi czynnikami natury psychologicznej bądź etyczno-obyczajowej. Cecha ważnego powodu, jego zdaniem, musi wskazywać, że przesunięcie daty zawarcia małżeństwa jest po prostu niemożliwe (jako przykład autor wskazuje konieczność udania się do szpitala położniczego jednej strony i obłożną chorobę drugiej strony, gdy zainteresowanym zależy na tym, aby urodzone dziecko miało status dziecka małżeńskiego).

²⁶ M. Andrzejewski, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, wyd. 2 uaktualnione, Warszawa 2006, s. 40.

²⁷ K. Piasecki, [w:] *Kodeks...*, s. 73.

²⁸ K. Korzan, *Postępowanie...*, s. 369; tak samo K. Korzan, *Postępowanie w sprawach...*, s. 11-12.

²⁹ B. Wałaszek, *Instytucja zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika w polskim prawie rodzinnym oraz w polskim prawie prywatnym międzynarodowym i procesowym, Księga pamiątkowa ku czci prof. K. Stefki*, Warszawa-Wrocław 1967, s. 382-383.

Analiza przedstawionych poglądów na temat ważnych powodów pozwala wysnuć dwa wnioski: po pierwsze, że za ważne powody można uznać **tylko takie okoliczności, które uniemożliwiają stawienie się nupturientom w jakimkolwiek miejscu, przy jednoczesnej niemożności przesunięcia daty zawarcia małżeństwa**, po drugie, że **ocena ważności tych powodów w każdym przypadku zależy od okoliczności konkretnej sprawy i pozostawiona jest swobodnemu uznaniu sądu**.

Sąd, ustalając, że zachodzą ważne powody, wydaje zezwolenie na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika w formie postanowienia, które ma charakter konstytutywny i jest wiążące dla duchownego w zakresie składania oświadczenia woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu. Postanowienie sądu powinno dokładnie określać osobę, która to zezwolenie otrzymała, osobę, z którą małżeństwo ma zostać zawarte oraz osobę pełnomocnika³⁰. Wydane przez sąd postanowienie można zaskarżyć apelacją, nie służy natomiast w tym postępowaniu skarga kasacyjna (art. 519¹ § 2 k.p.c.). Od wniosku o udzielenie zezwolenia na udzielenie pełnomocnictwa do oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński pobierana jest stała opłata w wysokości 100 zł (art. 37 pkt 5 u.k.s.s.c.). Brak zezwolenia sądu będzie stanowił podstawę do wystąpienia z powództwem o unieważnienie małżeństwa (art. 16 k.r.o.). Małżeństwo zatem zostanie zawarte, ale będzie mogło zostać unieważnione.

Zezwolenie ordynariusza miejsca

Tak jak prawo polskie wymaga uzyskania zezwolenia sądu na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika, tak według kodeksu prawa kanonicznego konieczne jest uzyskanie zezwolenia wystawionego przez ordynariusza miejsca.

Chociaż kodeks prawa kanonicznego wprost nie uzależnia udzielenia takiej zgody od żadnego warunku, to jednak zgodzić się należy z prezentowanym przez większość kanonistów poglądem, że i tu musi istnieć jakaś **sluszną przyczyną**, która powoduje odstąpienie od reguły osobistego udziału nupturientów w ceremonii zawarcia małżeństwa. Wniosek

³⁰ S. Mada j, *Postępowanie...*, s. 84; tak samo A. Zieliński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, red. A. Zieliński, wyd. 3, Warszawa 2008, s. 965.

taki wyprowadzany jest z całokształtu przepisów regulujących instytucję małżeństwa kanonicznego.

Jak podkreśla T. Pawluk³¹, wyrażenie zgody małżeńskiej przez pełnomocnika to forma wyjątkowa, która zakłada istnienie słusznej przyczyny. Wynika to, zdaniem autora, z brzmienia kan. 1071 § 1 n. 7 k.p.kan., według którego poza wypadkiem konieczności nie można asystować przy zawieraniu małżeństwa poprzez pełnomocnika, jeśli na to nie wyraził zgody ordynariusz miejscowy. Ordynariusz natomiast nie udzieli takiej zgody, jeśli za tym nie przemawia słuszna przyczyna.

Owa słuszna przyczyna jest jednak rozumiana mniej rygorystycznie niż „ważne powody” wymienione w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym. Jako przykład słusznej przyczyny wskazuje się np. dzielącą nupturientów odległość spowodowaną np. zamieszkiwaniem w różnych krajach i niemożliwość stawienia się razem przy ołtarzu, gdy istnieje możliwość połączenia się stron po zawarciu małżeństwa³². Myślę, że niemal w każdym przypadku, gdy zachodzą „ważne powody” w rozumieniu prawa polskiego, również ordynariusz miejsca stwierdzi istnienie słusznej przyczyny i wyda stosowne zezwolenie. Odmiennie niż ma to miejsce w przypadku małżeństwa cywilnego, **z wnioskiem** do ordynariusza (pismo kierowane jest do właściwej kurii diecezjalnej) o udzielenie zezwolenia **zwraca się duchowny**, a nie małżonek mocodawca³³. Podkreślić również należy, że brak takiego zezwolenia nie stanowi podstawy do stwierdzenia nieważności małżeństwa kanonicznego. Wymóg uzyskania zezwolenia ordynariusza miejsca nie należy bowiem do przesłanek ważności małżeństwa.

Forma pełnomocnictwa

Niezależnie od zezwolenia sądu i zezwolenia ordynariusza miejsca, małżonek, który przy zawieraniu małżeństwa konkordatowego pragnie

³¹ T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. III: *Prawo małżeńskie*, Olsztyn 1996, s. 172.

³² P. M. Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, wyd. 4, Tamów 2005, s. 160.

³³ Zob. wzór takiego wniosku zamieszczony w: P.M. Gajda, *Prawo małżeńskie...*, s. 390.

posłużyć się pełnomocnikiem, powinien wystawić specjalny dokument pełnomocnictwa.

W ten sposób przechodzimy do drugiej grupy warunków – tj. do dokumentu pełnomocnictwa i osoby pełnomocnika.

Udzielenie pełnomocnictwa jest czynnością prawną jednostronną upoważniającą. Kodeks rodzinny i opiekuńczy w **art. 6 § 2** wymaga, aby **pełnomocnictwo było udzielone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym i aby była w nim wymieniona osoba, z którą małżeństwo ma być zawarte**. W pozostałym zakresie do pełnomocnictwa i osoby pełnomocnika (w braku regulacji w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym) stosować należy przepisy kodeksu cywilnego. Do **urzędowego poświadczenia podpisu mocodawcy** na pełnomocnictwie upoważniony jest **notariusz**³⁴.

Niezachowanie wymagań określonych w art. 6 § 2 k.c. spowoduje nieważność pełnomocnictwa (art. 73 § 2 k.c.). Mimo to małżeństwo zostanie jednak skutecznie zawarte, ale będzie mogło zostać unieważnione przez sąd na podstawie art. 16 k.r.o.

Zakres umocowania pełnomocnika obejmuje jedynie upoważnienie do złożenia oświadczenia o wstąpieniu w imieniu mocodawcy w związek małżeński. Nie jest on natomiast uprawniony do składania żadnych innych oświadczeń dotyczących np. nazwiska mocodawcy czy nazwiska jego dzieci³⁵.

Wymagania co do formy pełnomocnictwa do złożenia oświadczenia o zawarciu małżeństwa wyznaniowego uregulowane zostały w **kan. 1105 k.p.kan.**, który dla ważnego zawarcia związku małżeńskiego przez pełnomocnika wymaga, aby:

a) było specjalne upoważnienie do zawarcia małżeństwa z określoną osobą;

³⁴ Art. 96 pkt 1 ustawy z dnia 14.02.1991 r. – Prawo o notariacie (Dz.U. z 1991 r., nr 22, poz. 91).

³⁵ A. Czajkowska, E. Pachniewska, *Prawo o aktach stanu cywilnego – komentarz, orzecznictwo, wzory dokumentów i pism*, Warszawa 2002, s. 138; J. Gajda, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 1999, s. 21; R. Cieślak, *Zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika w polskim prawie rodzinnym, prawie kanonicznym oraz prawie prywatnym międzynarodowym*, Przegląd Prawniczy Uniwersytetu Warszawskiego 2004, nr 1, s. 21.

b) pełnomocnik był wyznaczony przez samego zleceniodawcę i osobiście wypełnił swoje zadanie (kan. 1105 § 1, n 1-2 k.p.kan.).

Kodeks prawa kanonicznego wyraźnie wyłącza możliwość udzielenia przez pełnomocnika innej osobie tzw. substytucji. Posłużenie się zatem przez ustanowionego pełnomocnika inną osobą spowoduje nieważność małżeństwa³⁶.

W kodeksie rodzinnym i opiekuńczym kwestia ta nie została natomiast uregulowana. Rozwiązania należałoby zatem poszukiwać w przepisach kodeksu cywilnego. W myśl art. 106 k.c. pełnomocnik może ustanowić substytutę tylko wtedy, gdy umocowanie takie wynika z treści pełnomocnictwa, z ustawy lub ze stosunku prawnego będącego podstawą pełnomocnictwa. Moim zdaniem, w świetle obowiązujących przepisów, nie ma przeszkód, aby w treści pełnomocnictwa zamieścić zapis umożliwiający posłużenie się przez pełnomocnika inną osobą. Odmienny pogląd wymagałby zmiany kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, polegającej na wprowadzeniu wyraźnego zakazu substytucji, tak jak zostało to rozwiązane w kodeksie prawa kanonicznego.

W przypadku zawierania małżeństwa konkordatowego rozważana kwestia ma charakter marginalny, a możliwe, że jedynie teoretyczny, gdyż miałyby to znaczenie tylko wówczas, gdyby mocodawca jedną osobę powołał na pełnomocnika do złożenia oświadczenia o zawarciu małżeństwa w formie wyznaniowej, a innej udzielił upoważnienia do złożenia oświadczenia z art. 1 § 2 k.r.o. W sytuacji natomiast, gdy oba oświadczenia są składane przez tego samego pełnomocnika, wyłączona jest możliwość posłużenia się substytutem (skoro kodeks prawa kanonicznego wyraźnie tego zabrania).

Aby pełnomocnictwo kanoniczne było ważne, musi być sporządzone na piśmie i podpisane przez mocodawcę, a ponadto:

- przez proboszcza lub ordynariusza miejsca wystawienia pełnomocnictwa albo
- przez kapłana delegowanego przez jednego z nich, albo
- przez dwóch świadków³⁷.

³⁶ W. Góralski, *Małżeństwo...*, s. 245.

³⁷ Ze względu na doniosłość pełnionej przez nich roli, a także z uwagi na ewentualną potrzebę złożenia zeznań przed sądem, na świadków, którzy mieliby podpisać pełnomocnictwo, należy powołać osoby, które ukończyły cztertnasty rok życia i nie są upośledzone

Może być ono także sporządzone w formie autentycznego dokumentu, zgodnie z wymogami prawa państwowego (kan. 1105 § 2 k.p.kan.). W myśl kan. 1540 § 2 k.p.kan. dokument jest autentyczny, jeśli za taki uchodzi według prawa miejscowego.

Rozwiązanie takie, uznające za ważne upoważnienie sporządzone zgodnie z tym, co stanowią na temat autentycznego dokumentu ustawy obowiązujące w miejscu udzielenia pełnomocnictwa, stanowi istotne *novum* obecnej regulacji. W prawie polskim znajdują w tym zakresie zastosowanie przepisy art. 99 k.c., art. 6 § 2 k.r.o., a także art. 79-81 k.c.³⁸

Można zatem sformułować tezę, że **pełnomocnictwo sporządzone zgodnie z art. 6 § 2 k.r.o.** (w formie pisemnej z podpisem urzędowo poświadczonym i wymieniające osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte), **czyni również zadość wymaganiom przewidzianym w kodeksie prawa kanonicznego.**

Jeśli zleceniodawca nie może pisać – niezależnie od tego, czy jest to upoważnienie sporządzone zgodnie z kanoniczną formą przewidzianą w § 2 kan. 1105, czy też udzielone zgodnie z przepisami prawa cywilnego – należy to zaznaczyć w samym pełnomocnictwie i dodać jeszcze jednego świadka, który również składa swój podpis. W przeciwnym razie pełnomocnictwo jest nieważne (kan. 1105 § 3 k.p.kan.)³⁹.

Osoba pełnomocnika

Ani kodeks rodzinny i opiekuńczy, ani kodeks prawa kanonicznego nie zawierają przepisów określających, kto może być pełnomocnikiem. Na gruncie prawa polskiego przyjęć jednak należy, że pełnomocnik powinien posiadać przynajmniej ograniczoną zdolność do czynności prawnych (art. 101 k.c.).

Jeśli zaś chodzi o prawo kanoniczne, to panuje zgodność co do tego, że pełnomocnikiem może być każdy, kto jest zdolny do podjęcia działania świadomego i odpowiedzialnego. Może to być zarówno mężczyzna, jak

pod względem umysłowym (zob. kan. 1550 § 1 k.p.kan.) tak zob. T. Pawluk, *Forma zawarcia małżeństwa w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego*, Prawo Kanoniczne 1984, nr 1-2, s. 65.

³⁸ P.J. Viladrich, [w:] *Kodeks prawa kanonicznego, Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 832.

³⁹ Tamże; zob. też W. Góralski, *Małżeństwo...*, s. 246; T. Pawluk, *Forma zawarcia...*, s. 64.

i kobieta, niezależnie od wyznania (niekoniecznie katolik, choć byłoby to wskazane). Wypada jedynie, by była to osoba dojrzała, uczciwa i tej samej płci, co zleceniodawca⁴⁰.

Moim zdaniem, **nie ma również żadnych przeszkód, aby obie strony posłużyły się pełnomocnikiem**, skoro ani prawo polskie, ani kanoniczne nie zawiera zakazu w tym względzie⁴¹.

Odwołanie pełnomocnictwa

Udzielone pełnomocnictwo (cywilne i kanoniczne) można odwołać. Jeżeli mocodawca odwołałby pełnomocnictwo, zanim pełnomocnik złożył oświadczenie o zawarciu małżeństwa w jego imieniu, małżeństwo kanoniczne byłoby nieważne, chociażby pełnomocnik lub druga strona o tym nie wiedzieli. Na równi z odwołaniem pełnomocnictwa ustawodawca kościelny traktuje popadnięcie przez mocodawcę w chorobę umysłową⁴².

Podkreślenia wymaga fakt, że zarówno odwołanie upoważnienia, jak i popadnięcie w chorobę umysłową po zawarciu małżeństwa przez pełnomocnika, nie ma wpływu na walor umowy małżeńskiej⁴³.

W przypadku natomiast węzła cywilnego odwołanie pełnomocnictwa (w zależności od okoliczności) może stanowić podstawę do unieważnienia małżeństwa (art. 16 k.r.o.) albo do wystąpienia z powództwem o ustalenie jego nieistnienia⁴⁴.

IV. Wpływ wadliwości związanych z posłużeniem się pełnomocnikiem na małżeństwo konkordatowe

Ze względu na obowiązującą **zasadę samodzielności jurysdykcyjnej sądów** kościelnych i świeckich w sprawach małżeńskich, skutki ewentualnych nieprawidłowości związanych z posłużeniem się pełnomocnikiem w trakcie ceremonii zawierania małżeństwa konkordatowego należy

⁴⁰ W. Góralski, *Małżeństwo...*, s. 247; T. Pawluk, *Forma zawarcia...*, s. 64-65.

⁴¹ Odmienne: J. Gajda, [w:] *System prawa...*, s. 93.

⁴² Kan. 1105 § 4 k.p.kan.: „Jeśli zleceniodawca przed zawarciem w jego imieniu małżeństwa odwołał upoważnienie lub popadł w chorobę umysłową, małżeństwo jest nieważne, chociażby pełnomocnik lub druga strona o tym nie wiedzieli.”

⁴³ W. Góralski, *Małżeństwo...*, s. 247.

⁴⁴ Szerzej na ten temat zob. pkt V – unieważnienie małżeństwa i pkt VI ustalenie nieistnienia małżeństwa.

rozważyć (odrębnie dla każdego z powstałych w ten sposób węzłów małżeńskich) z punktu widzenia odpowiedniego porządku prawnego.

Zgodnie z art. 10 ust. 3 Konkordatu „orzekanie o ważności małżeństwa kanonicznego, a także w innych sprawach małżeńskich przewidzianych w prawie kanonicznym, należy do wyłącznej kompetencji władzy kościelnej”. Natomiast „orzekanie w sprawach małżeńskich w zakresie skutków określonych w prawie polskim należy do wyłącznej kompetencji sądów państwowych” (art. 10 ust. 4 Konkordatu).

Jak wynika z powyższej regulacji, strona państwowa szanuje kompetencje władzy kościelnej w sprawach małżeństw zawartych zgodnie z prawem kanonicznym – orzeczenia sądów kościelnych mają skuteczność tylko w porządku kościelnym. Nie wywierają żadnych skutków w porządku cywilnym. To samo odnieść należy do orzeczeń sądów państwowych, które nie mają znaczenia dla ważności czy też skuteczności małżeństwa wyznaniowego i nie wiążą sądów kościelnych.

Oznacza to, że:

- orzeczenia sądów cywilnych w sprawie rozwodu i nieważności małżeństwa cywilnego zawartego w formie kanonicznej ze skutkami cywilnymi nie będą wywierać żadnych skutków na forum kościelnym;
- małżeństwo cywilne, które powstało w drodze zapisu przez kierownika urzędu stanu cywilnego faktu zawarcia małżeństwa kanonicznego, strony mogą zaskarżyć do sądu cywilnego w celu stwierdzenia nieważności lub uzyskania rozwodu zgodnie z zasadami prawa polskiego.

Zasady te są szczegółową aplikacją w praktyce zasady **poszanowania autonomii kościoła i państwa**, każdego w swoim zakresie, zagwarantowanej w art. 1 Konkordatu⁴⁵.

V. Unieważnienie małżeństwa cywilnego⁴⁶

Możliwość unieważnienia małżeństwa zawartego przez pełnomocnika przewiduje art. 16 k.r.o. – w sytuacjach w nim uregulowanych. Chociaż z powołanego przepisu wprost to nie wynika, to jednak przyjmuje się, że ma on zastosowanie zarówno do małżeństwa zawartego w sposób

⁴⁵ J. Krukowski, *Polskie prawo...*, 260-261.

⁴⁶ Na temat charakteru instytucji unieważnienia małżeństwa zob. M. Gutowski, *Wzruszalność czynności prawnej*, Warszawa 2010, s. 257-263.

określony w art. 1 § 1, jak i w art. 1 § 2 k.r.o.⁴⁷, (oczywiście, jedynie w odniesieniu do węzła o charakterze cywilnym, nie zaś w odniesieniu do małżeństwa kanonicznego).

W myśl **art. 16 k.r.o.** podstawą unieważnienia małżeństwa może być zawarcie związku małżeńskiego przez pełnomocnika w następujących przypadkach:

- 1) jeżeli brak było zezwolenia sądu na złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński przez pełnomocnika⁴⁸,
- 2) jeżeli pełnomocnictwo było nieważne,
- 3) jeżeli pełnomocnictwo było skutecznie odwołane.

Wystąpienie którejkolwiek z tych przesłanek stanowi podstawę do unieważnienia małżeństwa – nie można jednak żądać unieważnienia małżeństwa wówczas, gdy małżonkowie podjęli wspólne pożycie (art. 16 zd. drugie k.r.o.).

Ad 1. Brak zezwolenia sądu

Podstawę unieważnienia małżeństwa stanowi brak zezwolenia sądu na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika, ponieważ w myśl art. 6 k.r.o. samo pełnomocnictwo nie wystarcza do zawarcia małżeństwa. Zezwolenie sądu wydawane jest w formie postanowienia, które ma charakter konstytutywny⁴⁹.

⁴⁷ Tak K. P i a s e c k i, [w:] *Kodeks...*, s. 107; H. H a a k, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Zawarcie małżeństwa, Komentarz*, Toruń 1999, s. 165; J. G a j d a, *Kodeks...*, s. 78; K. G r o m e k, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Komentarz*, wyd. 2, Warszawa 2006, s. 128; J. G a j d a, [w:] *System prawa...*, s. 179. Odmienne, a mianowicie, że przepis art. 16 k.r.o. nie ma zastosowania do małżeństwa wyznaniowego ze skutkiem cywilnym zawieranego wg art. 1 § 2 k.r.o. – K. P i e t r z y k o w s k i, [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2003, s. 242.

⁴⁸ Zob. H. H a a k, *Kodeks...*, s. 166: „Na podstawie art. 6 § 1 KRO sąd może zezwolić na złożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński, jak i oświadczenia przewidzianego w art. 1 § 2 KRO. Na równi z brakiem zezwolenia sądu na złożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński przez pełnomocnika należy traktować brak zezwolenia sądu na złożenie przez pełnomocnika oświadczenia przewidzianego w art. 1 § 2 KRO, tj. oświadczenia woli jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu”. Zdaniem tego autora ustalenie przez sąd, że w chwili zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika istniały podstawy do udzielenia takiego zezwolenia, może stanowić podstawę oddalenia powództwa o unieważnienie małżeństwa w oparciu o art. 5 k.c. Za niedopuszczalnością udzielenia zezwolenia ex post wypowiedział się K. P i e t r z y k o w s k i, [w:] *Kodeks...*, s. 243.

⁴⁹ K. P i a s e c k i, [w:] *Kodeks...*, s. 107.

Powinno ono być udzielone przed zawarciem danego małżeństwa. Nie jest więc dopuszczalne zezwolenie na złożenie stosownego oświadczenia przez pełnomocnika po zawarciu małżeństwa. Takie zezwolenie (*ex post*) pozostaje bez wpływu na zasadność powództwa o unieważnienie małżeństwa. Brak jest również podstaw do dokonywania przez sąd w sprawie o unieważnienie małżeństwa ustaleń, czy w chwili zawarcia małżeństwa istniały podstawy do uwzględnienia wniosku o stosowne zezwolenie, gdyby taki wniosek został złożony⁵⁰.

Ad 2. Nieważne pełnomocnictwo

W myśl art. 6 § 2 k.r.o. pełnomocnictwo powinno być udzielone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym⁵¹ i wymieniać osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte. Oczywiście pełnomocnictwa udziela osoba, w imieniu której dany pełnomocnik ma złożyć określone oświadczenie. Nieważne będzie zatem pełnomocnictwo, które nie spełnia powyższych wymagań (art. 73 § 2 k.c.)⁵².

Poza tym, pełnomocnictwo podlega ogólnym regułom kodeksu cywilnego w zakresie nieważności czynności prawnych (zwłaszcza art. 58 k.c.)⁵³, może być zatem nieważne również z innych przyczyn, np. z powodu wady oświadczenia woli (art. 82 i nast. k.c.)⁵⁴.

Ad 3. Pełnomocnictwo zostało skutecznie odwołane

Podstawą unieważnienia małżeństwa może być także skuteczne odwołanie pełnomocnictwa.

⁵⁰ H. H a a k, *Kodeks...*, s. 166. Przeciwno dopuszczalności udzielenia zezwolenia sądu *ex post* zob. także K. P i a s e c k i, [w:] *Kodeks...*, s. 107; T. S m y c z y Ń s k i, *Prawo rodzinne i opiekuńcze*, wyd. 4, Warszawa 2005, s. 51.

⁵¹ Forma pisemna z podpisem urzędowo poświadczonym polega na tym, że notariusz lub powołany do tego organ zamieszcza na dokumencie klauzulę stwierdzającą własnoręczność podpisu złożonego przez wskazaną w tej klauzuli osobę (art. 96 pkt 1 ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie, Dz.U. nr 22, poz. 91).

⁵² H. H a a k, *Kodeks...*, s. 166-167.

⁵³ K. P i e t r z y k o w s k i, [w:] *Kodeks...*, s. 243.

⁵⁴ M. L e c h - C h e ł m i Ń s k a, V. P r z y b y ł a, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Praktyczny komentarz z orzecnictwem*, wyd. 3, Warszawa 2006, s. 46. Wady oświadczenia woli określone w kodeksie cywilnym nie będą jednak miały zastosowania w odniesieniu do oceny oświadczeń wyrażających zgodę na zawarcie małżeństwa, gdyż w tym zakresie kodeks rodzinny i opiekuńczy przewiduje samodzielną regulację (art. 151 k.r.o.) i wyłączne jest stosowanie w tym zakresie przepisów kodeksu cywilnego.

W myśl reguły zawartej w art. 101 § 1 k.c. pełnomocnictwo może być w każdym czasie odwołane. Odwołanie jest jednostronnym oświadczeniem woli, które – podobnie jak samo pełnomocnictwo – wymaga zakomunikowania go pełnomocnikowi⁵⁵. Zakomunikowanie odwołania pełnomocnikowi jest konieczne do tego, aby odwołanie to było skuteczne (art. 61 zd. pierwsze k.c. stanowi, iż oświadczenie woli, które ma być złożone innej osobie, jest złożone z chwilą, gdy doszło do niej w taki sposób, że mogła zapoznać się z jego treścią).

O skutecznym odwołaniu pełnomocnictwa w rozumieniu niniejszego przepisu można mówić wówczas, gdy a) zostało ono dokonane przez mocodawcę i b) oświadczenie woli mocodawcy o jego odwołaniu dojdzie do pełnomocnika przed złożeniem przez niego oświadczenia o wstąpieniu mocodawcy w związek małżeński (art. 61 zd. 1 k.c.)⁵⁶.

Odwołanie pełnomocnictwa do zawarcia małżeństwa może nastąpić w każdym czasie, w dowolnej formie, aż do momentu złożenia przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu przez mocodawcę w związek małżeński. Mocodawca nie może skutecznie zrzec się uprawnienia do odwołania pełnomocnictwa⁵⁷. Ze względu na charakter stosunku prawnego będącego podstawą pełnomocnictwa ewentualne zastrzeżenie o nieodwołalności pełnomocnictwa będzie bezskuteczne⁵⁸.

Z przyczyn wskazanych w art. 16 k.r.o. nie można żądać unieważnienia małżeństwa po jego ustaniu (art. 18 k.r.o. *a contrario*).

⁵⁵ Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1993, s. 211-212; podobnie K. Piasecki, [w:] *Kodeks...*, s. 108.

⁵⁶ J. Winiarz, *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J.St. Piątkowski, Ossolineum 1985, s.148. Na temat tego, jakie znaczenie ma wiedza drugiego małżonka o odwołaniu pełnomocnictwa, spotkać można rozbieżne poglądy. Jedni uważają, że złożenie oświadczenia o odwołaniu pełnomocnictwa drugiemu małżonkowi (zamiast pełnomocnikowi) nie stanowi podstawy do unieważnienia małżeństwa (tak np. J. Gajda, *Kodeks...*, s. 76-77; A. Zieliński, *Prawo rodzinne i opiekuńcze w zarysie*, Warszawa 2000, s. 162). Według drugiego poglądu, oświadczenie o odwołaniu pełnomocnictwa może zostać skutecznie złożone zarówno pełnomocnikowi, jak i drugiemu małżonkowi (tak np. K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks...*, s. 244).

⁵⁷ Stosownie do treści art. 101 § 1 k.c. mocodawca może zrzec się odwołania pełnomocnictwa tylko z przyczyn uzasadnionych treścią stosunku prawnego będącego podstawą pełnomocnictwa.

⁵⁸ Pogląd taki reprezentują m.in. H. Haak, *Kodeks...*, s. 167; M. Lech-Chełmińska, V. Przybyła, *Kodeks...*, s. 46.

Orzekanie w sprawach o unieważnienie małżeństwa należy do właściwości rzeczowej **sądów okręgowych**, które rozpoznają je w trybie procesowym, według przepisów o **postępowaniu odrębnym w sprawach małżeńskich**, które zostało uregulowane w art. 425-435 k.p.c. Unieważnienia małżeństwa z powodu określonego w art. 16 k.r.o. może żądać tylko **małżonek mocodawca**. W związku z tym wskazuje się, że celem regulacji zawartej w art. 16 k.r.o. jest ochrona osoby mocodawcy, który działa w szczególny sposób, przez ustanowionego w tym celu pełnomocnika⁵⁹. Jeżeli małżonek mocodawca wytoczył powództwo o unieważnienie małżeństwa, unieważnienie może nastąpić także po śmierci drugiego małżonka, na którego miejsce w procesie wstępuje kurator ustanowiony przez sąd (art. 19 § 1 k.r.o.). W razie śmierci małżonka, który wytoczył powództwo o unieważnienie małżeństwa, unieważnienia mogą dochodzić jego zstępni (art. 19 § 2 k.r.o.). Powództwo o unieważnienie małżeństwa może tu wytoczyć także **prokurator** (art. 22 k.r.o.). Jeżeli zaś powództwo o unieważnienie małżeństwa z powodu okoliczności wymienionej w art. 16 k.r.o. zostało wniesione przez tego małżonka, który nie był mocodawcą, powództwo to, z uwagi na brak legitymacji procesowej powoda, podlega oddaleniu. Nie można skutecznie żądać unieważnienia małżeństwa z powyższych przyczyn, jeżeli małżonkowie podjęli **wspólne pożycie** (art. 16 zd. drugie k.r.o.). W takim wypadku ma miejsce konwalidacja małżeństwa⁶⁰.

Pożycie małżeńskie wyraża się w szczególnego rodzaju wspólnocie duchowej, fizycznej i gospodarczej⁶¹. Na tle uregulowania zawartego w art. 16 k.r.o., dominuje stanowisko, wedle którego dla spełnienia tej przesłanki wystarczające jest podjęcie przez małżonków po zawarciu związku małżeńskiego jednego z tych elementów wspólnoty małżeńskiej⁶². Istotne

⁵⁹ K. Piasecki, [w:] *Kodeks...*, s. 107. Przepis ten jest krytykowany, gdyż wprowadza nieusprawiedliwione nierówne traktowanie małżonków. Wsunięto też postulat *de lege ferenda* w zakresie zmiany tego unormowania poprzez przyznanie legitymacji obu małżonkom. Zob. J. Winia rz, J. Gaj da, *Prawo rodzinne*, wyd. 2, Warszawa 2001, s. 80 i powołana tam literatura.

⁶⁰ K. Piasecki, [w:] *Kodeks...*, s. 109.

⁶¹ Szerzej na temat wspólnego pożycia zob. np. K. Piasecki, [w:] *Kodeks...*, s. 128-129.

⁶² Tak m.in. H. Haak, *Kodeks...*, s. 168; K. Piasecki, [w:] *Kodeks...*, s. 109; K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks...*, s. 244.

znaczenie z punktu widzenia powołanego przepisu ma to, czy wspólne pożycie zostało podjęte, choćby nawet nie istniało ono w momencie wyrokowania w procesie o unieważnienie małżeństwa⁶³.

Orzekając unieważnienie małżeństwa, sąd orzeka także o tym, czy i który z małżonków zawarł małżeństwo w złej wierze (art. 20 § 1 k.r.o.). **Za będącego w złej wierze** uważa się małżonka, który w chwili zawarcia małżeństwa wiedział o okoliczności stanowiącej podstawę jego unieważnienia (art. 20 § 2 k.r.o.). Będącym w złej wierze będzie w takich sytuacjach zazwyczaj małżonek mocodawcy (np. gdy wiedział on o tym, że mocodawca odwołał pełnomocnictwo, a mimo to zawarł związek małżeński)⁶⁴. Jeżeli sąd nie zamieści w orzeczeniu rozstrzygnięcia w przedmiocie złej wiary małżonka (małżonków) będzie to stanowiło podstawę do wystąpienia z wnioskiem o uzupełnienie wyroku na podstawie art. 351 k.p.c.

VI. Ustalenie nieistnienia małżeństwa cywilnego

Od unieważnienia małżeństwa należy odróżnić sytuację małżeństwa nieistniejącego⁶⁵, w której małżeństwo w ogóle nie zostało zawarte, np. osoba składająca oświadczenie nie była wcale pełnomocnikiem.

Jeżeli zatem osoba występująca jako pełnomocnik w ogóle nie miała umocowania do złożenia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński, gdyż nie zostało jej udzielone odpowiednie pełnomocnictwo, przyjąć należy, że w takim wypadku małżeństwo nie zostało zawarte, co stanowi podstawę do ustalenia w drodze procesu nieistnienia małżeństwa⁶⁶. Gdy

⁶³ M. Lech-Chełmińska, V. Przybyła, *Kodeks...*, s. 47.

⁶⁴ H. Haak, *Kodeks...*, s. 168.

⁶⁵ Szerzej na ten temat zob.: J. Preussner-Zamorska, *Matrimonium non existens oraz podlegające unieważnieniu małżeństwo*, *Studia Cywilistyczne* 1981, t. XXXI, s. 29-57; S. Sołtysiński, *Czynności nieważne i nieistniejące (wprowadzenie do dyskusji)*, [w:] *Europeizacja prawa prywatnego*, t. II, red. M. Pazdan, W. Popiołek, E. Rott-Pietrzyk i A. Szpunar, Warszawa 2008, s. 419-453; S. Rudnicki, *O niektórych małżeństwach nie istniejących*, *Palestra* 1966, nr 6, s. 72-75.

⁶⁶ K. Piasecki, [w:] *Kodeks...*, s. 108. Tak też M. Lech-Chełmińska, V. Przybyła, *Kodeks...*, s. 46; J. Ignatowicz, M. Nazar, *Prawo rodzinne*, wyd. II, Warszawa 2006, s. 202; T. Sokołowski, *Prawo rodzinne, Zarys wykładu*, wyd. 4, Poznań 2008, s. 40.

w sytuacji, o której mowa, został sporządzony akt małżeństwa, każdy, kto ma w tym interes prawny, może skutecznie wystąpić z powództwem o ustalenie nieistnienia małżeństwa (art. 2 k.r.o.). Powyższe dotyczy odpowiednio sytuacji, gdy mocodawca zmarł przed złożeniem oświadczeń przewidzianych w art. 1 § 2 k.r.o. przez drugiego z nupturientów i pełnomocnika⁶⁷. Zgodnie z art. 101 § 2 k.c. umocowanie wygasa ze śmiercią mocodawcy. W takim bowiem wypadku brak jest drugiej strony. W razie śmierci mocodawcy przed złożeniem oświadczenia przez pełnomocnika zawarcie małżeństwa następowaloby z osobą już nieżyjącą⁶⁸. W tej sytuacji mamy do czynienia z *matrimonium non existens*.

VII. Stwierdzenie nieważności małżeństwa kanonicznego

W przeciwieństwie do węzła cywilnego, **związek wyznaniowy nie może zostać unieważniony**. W kan. 1141 k.p.kan. prawodawca stanowi: „Małżeństwo zawarte i dopełnione nie może być rozwiązane żadną ludzką władzą i z żadnej przyczyny, oprócz śmierci”.

W systemie prawa kanonicznego nie istnieje zatem instytucja rozwodu ani unieważnienia małżeństwa. Jeżeli więc kanoniczny związek małżeński został zawarty zgodnie z istotnymi wymogami prawa kanonicznego, to żadna władza ludzka nie jest w stanie go rozwiązać⁶⁹. Innymi słowy, jeżeli nie zostaną zachowane określone przez prawo przesłanki ważnego zawarcia małżeństwa, kodeks prawa kanonicznego przyjmuje, że takie **małżeństwo jest z mocy samego prawa nieważne od samego początku** i dopuszcza możliwość **stwierdzenia nieważności** takiego związku.

Jeśli chodzi o sytuację zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika, dla ważnego wyrażenia zgody małżeńskiej konieczne jest w tym wypadku spełnienie wymagań określonych w kan. 1105 k.p.kan.⁷⁰, inaczej bowiem

⁶⁷ K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks...*, s. 245. H. Haak, *Kodeks...*, s. 169.

⁶⁸ K. Piasecki, [w:] *Kodeks...*, s. 109; M. Lech-Chełmińska, V. Przybyła, *Kodeks...*, s. 46.

⁶⁹ W. Góralski, *Studia nad małżeństwem i rodziną*, Warszawa 2007, s. 571.

⁷⁰ Kan. 1105.

§ 1. Do ważnego zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika wymaga się:

1° aby było specjalne upoważnienie zawarcia go z określoną osobą;

2° aby pełnomocnik był wyznaczony przez samego zleceniodawcę i osobiście wypełniał swoje zadanie.

zawarte w ten sposób małżeństwo będzie nieważne⁷¹. Postępowanie w przedmiocie stwierdzenia nieważności odbywa się w specjalnym procesie, który został unormowany w kanonach 1671-1690⁷².

Z racji tego, że ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na kompleksowe omówienie przebiegu procesu o stwierdzenie nieważności małżeństwa, ograniczę się do zagadnień, które zostały poruszone w odniesieniu do świeckiego procesu o unieważnienie małżeństwa.

I tak, odmiennie niż na gruncie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, ze skargą powodową może tutaj wystąpić zarówno **małżonek moco-dawca**, jak i **drugi z małżonków**. Ponadto uprawnienie takie, w określonych przypadkach, przysługuje **rzecznikowi sprawiedliwości** (kan. 1674 k.p.kan.). Wyrok sądu stwierdzający nieważność ma tutaj charakter **deklaratoryjny**, nie tworzy bowiem nowego stanu prawnego, lecz potwierdza jedynie istniejący stan rzeczy. Wyrok zaś sądu państwowego wydany w przedmiocie unieważnienia małżeństwa jest **orzeczeniem konstytucyjnym**.

§ 2. Pełnomocnictwo, by było ważne, powinno być podpisane przez osobę zlecającą i ponadto przez proboszcza lub ordynariusza miejsca, w którym wystawia się pełnomocnictwo, albo przez kapłana delegowanego przez jednego z nich, albo przynajmniej przez dwóch świadków, lub też winno być sporządzone w formie autentycznego dokumentu, zgodnie z wymogami prawa państwowego.

§ 3. Jeśli zleceniodawca nie może pisać, należy to zaznaczyć w samym pełnomocnictwie i dodać jeszcze jednego świadka, który również podpisuje. W przeciwnym razie pełnomocnictwo jest nieważne.

§ 4. Jeśli zleceniodawca, przed zawarciem w jego imieniu małżeństwa, odwołał upoważnienie lub popadł w chorobę umysłową, małżeństwo jest nieważne, chociaż pełnomocnik lub druga strona o tym nie wiedzieli.

⁷¹ Przesłanki te zostały wcześniej szczegółowo omówione, stąd też zbędne jest ich powtarzanie.

⁷² Istnieje szereg opracowań na ten temat, m.in.: A. S o b c z a k, *Stwierdzenie nieważności...*; S. Ś w i a c z n y, *Rozwiązanie małżeństwa i stwierdzenie nieważności małżeństwa w sądach kościelnych, Pisma procesowe*, Warszawa 2007; I. G o r d o n S J, *Nowy proces nieważności małżeństwa*, Rzym 1983; G. E r l e b a c h, A. D z i e g a, J. K r u k o w s k i, R. S z t y c h m i l l e r, *Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. V, Księga VII, Procesy, Wyd. Pallottinum 2007; T. P a w l u k, *Prawo kanoniczne...*, II, t. IV: *Doczesne dobra Kościoła, Sankcje w Kościele, Procesy*, Olsztyn 2009; *Kodeks prawa kanonicznego, Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011.

Kodeks prawa kanonicznego nie przewiduje również, znanej polskiemu kodeksowi rodzinnemu i opiekuńczemu, możliwości ustalenia nieistnienia małżeństwa.

VIII. Podsumowanie

Przewidziana w prawie polskim i kanonicznym instytucja zawarcia małżeństwa przez pełnomocnika w każdym z tych systemów prawnych doczekała się odrębnej, swoistej regulacji. W związku z tym, w przypadku zawierania w ten sposób małżeństwa konkordatowego występuje sytuacja szczególna – „podwójnie kwalifikowana”⁷³. Ze względu bowiem na panujący dualizm i związaną z nim autonomię świeckiego i kanonicznego porządku prawnego, powołany do udziału w takiej ceremonii pełnomocnik musi spełnić przesłanki dopuszczalności działania przez pełnomocnika przewidziane zarówno w prawie polskim, jak i w prawie kanonicznym. To samo dotyczy również formy samego pełnomocnictwa, które musi odpowiadać wymogom obu systemów prawnych.

Z punktu widzenia zatem instytucji pełnomocnika, sytuacja zawarcia małżeństwa konkordatowego w zasadzie niczym się nie różni od przypadku odrębnego zawierania małżeństwa w urzędzie stanu cywilnego, a następnie związku wyznaniowego.

Oliwia Żurawińska – doktorantka w Zakładzie Postępowania Cywilnego na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego; adwokat.

⁷³ T. Sokołowski, *Prawo...*, s. 48.